

5. Doba vyhánění a pronásledování

V seznamu zvěře uštvané na honu jednoho francouzského vévody počátkem 18. stol. je vedle rozličných druhů zvěřiny uvedena také „jedna složená Cikánka s malým kojencem“.

(Uvedeno v knize – Frank Arnau: Člověk mimo zákon.)

Počátky vyhánění a pronásledování Romů spadají do konce 15. století. Postupně se stalo běžnou praxí téměř v celé Evropě. Signálem pro změnu postoje církevních i světských feudálů byla patrně exkomunikace Romů z církve pařížským arcibiskupem v roce **1427**. Důvodem bylo nedodržování křesťanských zásad. V roce **1492** – po vyhnání Arabů ze Španělska – jsou spolu s Židy vyháněni již i Romové. V letech **1496–1498** se postupně usnází sněm Svaté říše římské národa německého na tom, že Romové mají být vyháněni a pronásledováni. Jejich přítomnost má být pod hrozbou pokuty oznamována. Každému dopadenému hrozil trest smrti; posléze bylo vyhlášeno, že kdo „cikána“ zabije, nedopouští se vraždy a nebude trestán.

V 16. století dochází k zesílení protiromské represe, Romové začínají být vyháněni z většiny evropských zemí. **Změna souvisí mj. s rozvojem sociální a hospodářské struktury těchto zemí** a jejich dalším uzavíráním před cizími výrobci – potenciálními konkurenty. Pro ilustraci uvedme příklad etnika, které má jinak s Romy společného jen málo. Židé – stejně jako Romové – přicházejí do Evropy jako cizinci a cizinci zůstávají; pogromy i jiné represivní akce namířené proti Židům známe také z většiny evropských zemí. Přitom vysoce kultivovaní Židé na rozdíl od Romů neiritovali domácí obyvatele „rozličnými nepřístojnostmi“ včetně žebroty a drobných krádeží. Mimo to, že hovořili vlastním jazykem, měli svoji literaturu i vlastní víru, spočívalo jejich skutečné nebezpečí pro místní lidi v něčem jiném – byli velkou konkurencí pro domácí řemeslníky, kupce, finančníky i příslušníky dalších profesí. Evropské národy se konkurentů pokoušely zbavit jejich vytěsněním; pozorujeme snahu vyloučit ze společnosti „cizorodé skupiny“. Mezi takové patřili i Romové, kteří byli navíc s postupujícím časem stále více nepopulární ještě z několika dalších důvodů.

Počátky protiromské represe se u nás datují rokem **1538 a spadají na Moravu.** V uvedeném roce se moravský zemský sněm usnesl, že do dvou týdnů mají být Romové z území Moravy vykázáni. Usnesení měl provolávat zvláštní posel ve všech moravských městech a městečkách. **Z celého Českého království** měl pak Romy vypovídat již dříve zmíněný mandát českého krále a císaře Ferdinanda I. (1526–1564) – z roku **1545**. Ten však ještě upozorňuje, aby se psancům neškodilo na těle. Mandátem z roku **1549** císař znovu připomíná platnost předchozího. Ke zpřísnění došlo v roce **1556**; při dopadení měli být muži mučeni, poté trestáni na hrdle, ženy a děti neměly být topeny, jak se dělo do té doby, ale využívány k práci. Nařízení svědčí o zpřísnění ze strany panovníka, stejně jako o tom, že někteří místní obyvatelé uplatňovali ve vztahu k Romům, a to i ženám a dětem, nevybíravé násilí, které muselo být shora korigováno.

Nařízení namířená vůči Romům se však nedodržovala vždy a všude stejně důsledně. Období relativního klidu se střídala s neklidnou a pro Romy nebezpečnou dobou, zejména bezprostředně po vydání nových restriktivních opatření. Také proto se vydávání mandátů s podobným obsahem častěji opakovalo. Období relativního klidu mohlo rázem skončit i tehdy, pokud Romové z jakéhokoliv důvodu vyprovokovali u místních nelibost.

Pro ilustraci dobového naladění ve vztahu k Romům popíšeme událost, která se odehrála v roce 1578 v Prostějově. Byl zde zatčen romský pár podezřelý ze žhářství. Při vyšetřování s pomocí mučidel „doznali“, že se na Moravě pohybují i další Romové škodící z tureckého pověření. Tak bylo pochyťáno 169 Romů, kteří se stejným způsobem „přiznali“ k řadě zločinů. Pět z nich bylo popraveno. Mezitím byl nalezen skutečný viník, a popravy byly zastaveny. Neprávem obvinění romští muži byli odesláni na galeje – veslování na galérách – nebo na práce v řetězech; údajně proto, aby se nechtěli mstít za prožitá příkoří. Ženy s dětmi byly vypovězeny ze všech císařských zemí pod pohrůžkou trestu smrti v případě návratu a byly vyvedeny na polské území. Takové štěstí už ale neměla skupina Romů ve stejném čase v Brně obviněná ze žhářství a následně i popravená. Objektivně vzato, požáry ve středověku nebyly nic neobvyklého, města byla z velké části stavěna jen ze dřeva. Romové patřili k podezřelým ze žhářství, protože oheň stále potřebovali ke svému přežití, navíc popuštěná uzda fantazie místních lidí jim přisuzovala i magické schopnosti využití tohoto živlu. Zatím Romové, díky svému dennodennímu nakládání s ohněm, měli s jeho zvládáním mnohem větší zkušenosti než jejich okolí. Prameny zmiňují i případ města Mohelnice, které bylo v roce 1662 zasaženo požárem. Právě díky svým zkušenostem s ohněm dokázali Romové požár zlikvidovat a město zachránit.

V době třicetileté války se na naše území opět vracejí romské skupiny, neboť válečný konflikt znemožnil důsledný postup vůči nim. O to přísněji byli Romové stíháni později. K radikální změně dochází za vlády císaře Leopolda I. (1657–1705); v roce **1697** vydal císař mandát, jímž prohlásil Romy na celém rakouském území za „psance“ (lidi, jejichž pobyt je na daném území nelegální, nemají zde proto ani žádná práva). Po jeho vyhlášení mohl být romský psanec na setkání kýmkoliv beztrestně zabit jako škodná zvěř; někde se pořádaly na Romy doslova štvance. Pokud se s Romy nevypořádalo po svém již obyvatelstvo samo, ale padli do rukou vykonavatelů zákona, byli trestáni – muži popravou, ženy a větší děti při prvním chycení odřezáním jednoho z uší nebo jeho části. Na záda jim bylo vypalováno potupné znamení jako doklad již jednou přestoupeného zákona. Zpravidla došlo i na mrskání kolem šibenice. Poté následovalo povinné podepsání hrdelního reversu – prohlášení, v němž se dotyční zavazovali, že se do země již nevrátí, a kdyby přece, budou popraveni. Nakonec byli v doprovodu stráží vyvedeni za hranice města. Menší děti se měly předávat na „převýchovu prací“ do „dobrých křesťanských rodin“, které by projevily o takovou pracovní sílu zájem. Jen pokud by se zájemce nenašel, měly děti opustit zemi se zbývajícími propuštěnými ženami původní skupiny. Romové ale na svých dětem lpěli i tenkrát, a tak se pro ně vraceli...

Z roku 1724 je znám případ, kdy Romové na Třeboňsku podplatili rodinu, aby jim vrátila jejich děti, které jí byly svěřeny. Dotyční Romové však byli chyceni a popraveni, podplacení pěstouni byli posláni na nucené práce.

Od roku 1706 se postupně u hranic Českého království i jinde povinně vztýčovaly **výstražné tabule** proti vstupu Romů včetně vyobrazení trestů za nerespektování zákona (viz obr. č. 5). Později došlo ještě ke **zpřísnění postihu pro místní obyvatele, kteří Romům poskytovali pomoc nebo úkryt**. Romové se do českých zemí totiž stále vraceli, a to i v době tvrdých protiromských postihů. Znamená to tedy, že nemohli být tak neúspěšní při hledání pomoci a útočiště v dobách, kdy jejich pobyt nebyl legální ve značné části Evropy. Podobně jako existovaly a existují velké rozdíly mezi Romy samotnými, byly rozdíly patrné i mezi obyvatelstvem domácím, stejně jako je tomu i dnes. Je jisté, že se našli lidé, kteří poskytovali Romům – zejména v tuhých zimách – jídlo, ošacení, někdy i přístřeší, nebo alespoň mlčeli o jejich přítomnosti před představiteli státní moci a správy.

K dalšímu zpřísnění došlo za vlády císaře Karla VI. (1711–1740), který reskriptem z roku **1717 zopakoval nařízení svých předchůdců a dále vymezil postihy za poskytování pomoci, úkrytu a potravy pronásledovaným Romům** (vrchnost, úředníci – peněžitá pokuta, krčmáři, mlýnáři, poddaní – práce v okovech). Dekretem z roku **1721** císař **nařídil při opakovaném**

Obr. č. 5 – Výstražné tabule s ukázkou trestů, které Romům hrozily při nerespektování zákazu vstupu na daná území.

dopadení trestat na hrdle také ženy – stětím mečem, nebo oběšením; nedospělým mladíkům mělo být odřezáno druhé ucho. K pronásledování bylo možno použít i vojsko. Z důvodu efektivnějšího postupu proti „škodlivé sběři cikánské“ **v roce 1726 v dědičných českých zemích sjednotil trestání romské potulky**. Tehdy dosáhlo pronásledování Romů u nás svého smutného vrcholu. Protiromský teror patří k nejtemnějším stránkám českých i evropských novověkých dějin.

Naznačenou situaci může částečně přiblížit stručný náčrt soudního procesu, který se odehrál v Náchodě v letech 1726-27. Vystupují v něm čtyři romské dívky, které se provinily potulováním proti opakovaně publikovaným císařským a královským patentům. Jejich vina – příslušnost k „cikánům“, kterým byl pobyt v zemi zakázán – byla nesporná. Hátě bylo 17 let, Felixe 15 a Cecílii 12 let. Všechny tři se narodily v Čechách. Každá z nich měla uřezaný kus pravého ucha, což dokládalo, že byly již jednou chyceny za stejný přečin. Rozsudek tentokrát určil, že Hátě i Felixe bude uříznuto levé ucho. Odřezané uši se měly přibít na šibenici, dívky měly být následně mrskány a po podepsání hrdelního reversu vypovězeny ze země. Cecílie měla být předána do neromské rodiny, kde by byla „přidržena“ při nějaké práci, pokud by o ni měl někdo zájem. Rodina se našla. Starší Felixe po vykonaném trestu někam skutečně mizí, Hátě v okolí Náchoda zůstává a čeká na Cecílii. Ta prchá od rodiny a tvrdé práce, ale zároveň i jistoty života, aby se skrývala se svojí družkou v lesích a byla v neustálém ohrožení. V lese se k nim připojuje třetí dívka, šestnáctiletá Mařena. Po půl roce skrývání byly všechny tři dívky chyceny a uvězněny opět v Náchodě. Nejstarší Hátě při projednávání důvodu jejich opakovaného pochybení uvedla: „*Vždyť jsme to hned pravily, že z České země pryč nepůjdeme, my se nemáme věru kam podít.*“ Mařena byla sirotek, též měla již kus pravého ucha uříznut a vypověděla, že neví, proč je vězněna, když nic neprovedla. Konečný rozsudek zněl: Hátě se odsuzuje k smrti stětím mečem, Cecílie a Mařena k odřezání zbytku pravého ucha, mrskání a k stvrzení hrdelního reversu.

Popsaným způsobem postupovala proti Romům většina evropských zemí, a tak se romské skupiny mohly pohybovat pouze v bludných kruzích – na daném území jen tak dlouho, než byly dopadeny.

Jiná byla situace v zemích pod tureckou nadvládou, která příliš nerozlišovala mezi podmaněným obyvatelstvem; všichni poddaní včetně Romů usedlých i kočovných museli platit daně a poskytovat vojenskou podporu. K vyhánění Romů v těchto zemích nedocházelo, přesto ani tady nežili Romové v klidu – válečný konflikt zde v podstatě neutuchal. V některých oblastech pod tureckou nadvládou navíc Romové nebyli ušetřeni ani skutečné represe. Turci se totiž do vnitřních záležitostí zemí příliš nevměšovali a některá území byla nadále pod správou vlastní šlechty, jež k sobě vázala romské rodiny formou velmi tuhého nevolnictví, o kterém právem možno hovořit jako o otroctví (viz o situaci v Moldavsku a Valašsku blíže na s. 18).

Majoritní společnost představovala v této době úhlavního nepřítele Romů. Za vypjaté situace se formovaly vztahy mezi nimi a dominantními společnostmi, anebo spíše majoritou jako celkem, protože politické hranice zemí nebyly díky obdobnému přístupu příliš podstatné. **Tak byly položeny základy hluboké nedůvěry mezi většinovou společností a romskou minoritou, tehdy se začaly budovat pevné základy vzájemných patologických vztahů.** Za dané situace se také konstitovala romská komunita jako rodovými svazky pevně provázaná skupina, v níž fungují mnohé sociální instituce tak, aby byla soběstačná a na svém okolí nezávislá. Vlastní komunita byla v podstatě jediným důvěryhodným místem, kde Romové mohli nalézt ochranu, pomoc a lásku. Byla jejich domovem na cestách.

Doporučená literatura:

Alfaro, Antonio, Gómez: Velký proticikánský zátah. Španělsko: všeobecné uvěznění Cikánů v roce 1749. Olomouc 1999.

Hancock, Ian: Země utrpení. Dějiny otroctví a pronásledování Romů. Praha 2001.

Hanzal, Jiří: Pronásledování Cikánů na Moravě a jejich vypovězení ze země v r. 1578.

In: Vlastivědné listy severní Moravy, 2/1978, 1/1979.

Málek, Jiří: Případ cikánských děvčat potrestaných v Náchodě r. 1726.

In: Sborník prací východočeských archivů 6, 1986.

Marušiaková, Elena – Popov, Veselín: Ciganite v Osmanská imperija. Sofia 2000.

Nečas, Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc 1995.

Nečas, Ctibor: Historický kalendář. Dějiny českých Romů v datech. Olomouc 1997.

Pěkný, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 2001.

Procházková, Eva: Perzekuce romských kočovníků v českých zemích v 18. stol.

In: Sborník archivních prací 42, 1992. Židé – dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha 1997.